

Voedselprijzen

Internationale voedselprijzen zijn sinds hun dieptepunt in 2001 geleidelijk gestegen en zijn vanaf eind 2006 snel opgelopen. De figuur illustreert dit voor een aantal belangrijke voedselprijzen. De dollardepreciatie overklaart slechts een deel van de prijsstijgingen. De verschillende voedselsoorten laten een soortgelijke prijsontwikkeling zien, doordat het substituten voor elkaar zijn en doordat dezelfde inputs nodig zijn om de verschillende gewassen te verbouwen. Omdat er geen consensus bestaat over welke bijdrage verschillende factoren hebben geleverd aan de stijging van voedselprijzen, wordt er hier alleen gekeken naar welke factoren een rol hebben gespeeld, zonder aandacht te besteden aan de relatieve bijdragen. De relevante factoren kunnen worden opgesplitst in vraag- en aanbodfactoren. De belangrijkste ontwikkelingen aan de vraagkant zijn de toegenomen vraag naar voedsel in opkomende economieën en het toegenomen gebruik van biobrandstoffen. Biobrandstoffen spelen ook aan de aanbodkant een rol, omdat voor biobrandstof gebruikte gewassen die niet geschikt zijn voor consumptie, om grond concurreren met andere gewassen die wel geconsumeerd kunnen worden. Een andere belangrijke aanbodfactor is de gestegen olieprijs en de daarmee samenhangende prijsstijgingen van kunstmest, die uit aardgas geproduceerd wordt. Ook is er de afgelopen decennia door de lage voedselprijzen te weinig geïnvesteerd in de agrarische sector, waardoor de productiviteit niet voldoende is gestegen. Doordat voedselvoorraden de afgelopen jaren kleiner zijn geworden, reageren prijzen bovendien extremer op schokken. Incidentele factoren, zoals extreme weersomstandigheden in grote voedselproducerende landen, hebben ook een rol gespeeld bij de recente prijsstijgingen. Vervolgens hebben de olopemde voedselprijzen

sommige voedselexporterende landen ertoe gebracht om exportbeperkingen op te leggen. Dit drukt de binnenlandse voedselprijs in deze landen, maar zorgt er ook voor dat de internationale voedselprijs oploopt en dat een aanbodreactie uitblijft. Omdat de prijsstijgingen veelal veroorzaakt worden door structurele factoren, wordt er aangenomen dat de hoge voedselprijzen dit en volgend jaar aanhouden. Daarna zullen aanbodreacties en beleidswijzigingen naar verwachting leiden tot geleidelijke prijsdalingen.

Wereldmarktprijzen (2000=100, in dollars).

Bron: Goldman Sachs en Reuters, 2008

Monetaire Zaken

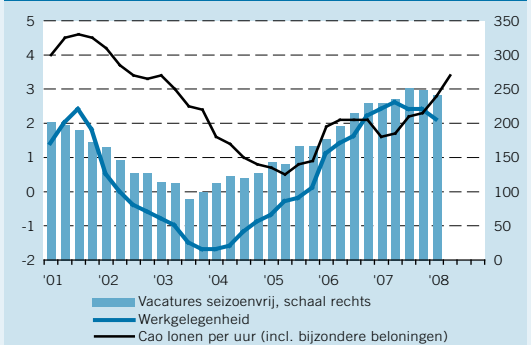
GUIDO SCHOTTEN (DNB)

Neergaande conjunctuur zichtbaar op arbeidsmarkt

Het ziet ernaar uit dat de conjuncturele top is gepasseerd. Het lagere groei cijfer voor het bbp van 0,4% in het eerste kwartaal van 2008 (na een groei van 1,5% in het eerste kwartaal van 2007, wijst op een conjunctuur omslag. Exclusief de bouwnijverheid kwam de Nederlandse economie in het eerste kwartaal zelfs geheel tot stilstand. Ook op de arbeidsmarkt wordt de neergaande conjunctuurfase langzaam zichtbaar, hoewel de krapte momenteel nog steeds groot is. De eerste tekenen van een conjuncturele omslag waren er al medio vorig jaar. De werkgelegenheidsgroei daalde na het tweede kwartaal van 2007 en het aantal vacatures is in het derde kwartaal van vorig jaar een piek gepasseerd. Inmiddels blijkt de neergaande ontwikkeling op de arbeidsmarkt zich door te zetten in 2008. Het aantal openstaande vacatures is sinds de piek in het derde kwartaal van 2007 gedaald van 253.000 tot 242.000 in het eerste kwartaal van 2008. Tevens blijkt uit het aantal ontstane en vervulde vacatures dat de dynamiek op de arbeidsmarkt voor het eerst in vier jaar is afgenomen, wat ook een indicator is voor een afzwakkende arbeidsmarkt. De werkgelegenheid neemt momenteel nog wel toe, maar de groei is inmiddels teruggelopen van 2,6% ten opzichte van een jaar eerder in het tweede kwartaal van 2007 tot 2,1% in het eerste kwartaal van 2008. Daarnaast lijkt de daling in de werkloosheid langzaam tot stilstand te komen.

Terwijl de arbeidsmarkt tekenen van afzwakking vertoont, trekt de loonstijging momenteel juist flink aan. De loonontwikkeling reageert dan ook doorgaans traag op de veranderende conjunctuur. De afgelopen tijd zijn relatief veel nieuwe cao's afgesloten, waardoor de krappe arbeidsmarkt zich nu vertaalt in een forse versnelling van de contractloonstijging. De contractloonstijging is in de eerste helft van dit jaar met meer dan een procentpunt opgelopen. In december vorig

Lichte afzwakking arbeidsmarkt (Linkeras: %-mutaties, jaar op jaar. Rechteras: in duizenden).

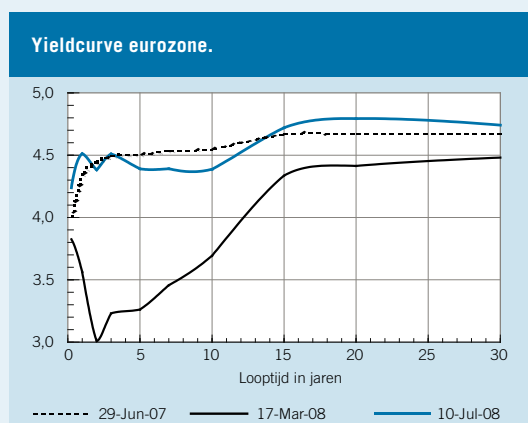

Bron: CBS

jaar lag de contractloonstijging inclusief bijzondere beloningen nog op 2,3% ten opzichte van het jaar ervoor, inmiddels is deze gestegen tot 3,5% in juni 2008. De versnelling van de loonstijging draagt bij aan een onder invloed van stijgende voedsel- en energieprijzen toch al snel olopemde inflatie. Een wat minder gespannen arbeidsmarkt heeft dan ook niet uitsluitend nadelen: indien de loonstijgingen hierdoor enigszins getemperd worden, is dat gunstig voor de inflatieontwikkeling.

Yieldcurve in eurozone blijft vlak

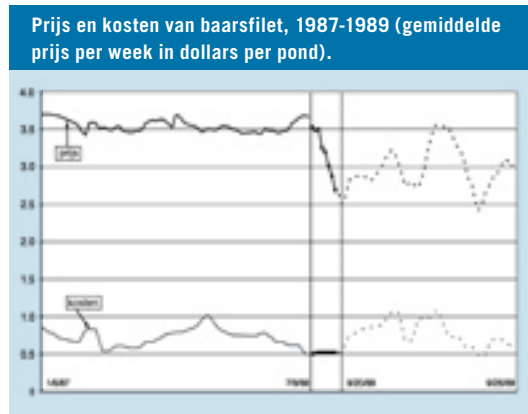
De inflatie is in het afgelopen jaar flink versneld. Volgens de veel gehanteerde vuistregel dat beleggers een premie eisen voor het afstaan van kapitaal, als compensatie voor de waarde-utholling van hun belegging als gevolg van inflatie, zou dit tot een danige stijging van de kapitaalmarktrentetarieven hebben moeten leiden. Renteontwikkelingen over het afgelopen jaar vertonen weliswaar een grote volatiliteit, maar laten per saldo zeker geen scherpe

Bron: FDA

rentestijgingen zien. Deels hing dit samen met de crisis op financiële markten, wat leidde tot een vlucht van kapitaal naar beleggingen die wat meer zekerheid bieden, zoals obligaties. Dit stuwde obligatiekoersen omhoog en daarmee de kapitaalmarktrente omlaag. De combinatie van een crisis in de financiële sector en de inflatiedreiging heeft tot flinke schommelingen op rentemarkten geleid. Aan het begin van de crisis, nu ongeveer een jaar geleden, was sprake van een vrij vlak beloop van de yieldcurve. De yieldcurve voor overheidsleningen brengt de marktrentes van leningen met een verschillende looptijd op een bepaald moment in beeld. Het vlakke beloop brengt tot uitdrukking dat beleggers niet veel hogere premies eisen voor het verschaffen van kapitaal voor een wat langere termijn. Ongetwijfeld speelt hierbij een rol dat in mondiaal opzicht nog altijd sprake is van een ruim aanbod van besparingen, ofwel van te beleggen middelen.

In de eerste maanden van dit jaar kreeg de yieldcurve tijdelijk in een uitzonderlijk snel tempo een flink steiler verloop, wat werd veroorzaakt door de grote paniek op financiële markten en de hieruit voortvloeiende grote vraag naar relatief veilige overheidsobligaties. Deze vraag sloeg vooral neer in het minder rentegevoelige maar zeer liquide korte segment van de yieldcurve, wat korte rentes – tijdelijk – omlaag duwde. Intussen is de inflatie verder opgelopen. Echter, ondanks dat hoge grondstoffenprijzen veel maatschappelijke beroering brachten, reageren obligatiebeleggers nogal lauw. De ECB heeft, ondanks dat de financiële crisis banken het leven uitermate moeilijk maakt en dat de economische vooruitzichten duidelijk somberder worden, het aangedurfd de rente te verhogen. Dit draagt bij aan het vertrouwen van beleggers over de toekomstige inflatie, en verklaart mede het opnieuw vlakke beloop van de yieldcurve.

Bron: Abrantes-Metz, R.M., L.M. Froeb, J.F. Geweke en C.T. Taylor (2006) *A variance screen for collusion*. *International Journal of Industrial Organization*, 24(3), 467–486.

Over het gebruik van economische theorie bij het opsporen van kartels

De laatste jaren is er een groeiende interesse voor het gebruik van economische theorie bij het actief opsporen van kartels. Economische detectiemethoden hebben als belangrijk voordeel dat wordt uitgegaan van het resultaat van de kartelovereenkomst. Zo kunnen slimme bedrijven vaak relatief eenvoudig een kartelafpraak verborgen houden, maar de

uitkomst, bijvoorbeeld een substantiële prijsstijging, is zichtbaar. De uitdaging voor iedere economische detectietechniek is om op basis van observeerbare gegevens te bepalen hoe waarschijnlijk het is dat bedrijven de Mededingingswet overtreden. Abrantes-Metz *et al.* (2006) is een voorbeeld van een detectietest die gebaseerd is op het prijsgedrag van ondernemingen. De kernhypothese luidt dat onder een kartelregime de prijsstabiliteit significant hoger is, omdat het in de regel moeilijk is voor een kartel om de prijs doorlopend aan te passen aan veranderende omstandigheden in de markt. Gecombineerd met de gemiddeld hoge kartelprijs betekent dit dat kartelleden gekenmerkt worden door een relatief lage coëfficiënt van variatie (de standaarddeviatie gedeeld door het gemiddelde). De auteurs illustreren de detectietest aan de hand van een kartelafpraak tussen Amerikaanse visverwerkingsbedrijven over de prijs van baarsfilet in de jaren tachtig. Het kartel viel uiteen in 1988 en prijs- en kostendata zijn beschikbaar voor de periode 1987–1989. De grafiek geeft het prijs- en kostenverloop voor de kartelperiode en de periode waarin werd geconcurrerd. Na het uiteenvallen van het kartel is de gemiddelde prijs met 16% gedaald, terwijl de standaarddeviatie met meer dan 260% is gestegen. Dit correspondeert logischerwijs met een significante stijging van de coëfficiënt van variatie (332%). Weliswaar zijn in de betreffende periode ook de gemiddelde kosten en de variatie in kosten gestegen, maar dit is zeker niet toereikend om de sterk toegenomen prijsvariatie te verklaren. Voor een effectieve toepassing van deze en andere economische detectiemethoden is het wel van belang te weten hoe de competitieve situatie in een bepaalde markt eruit ziet. Dit is niet altijd eenvoudig te bepalen. Een potentieel alternatief is om soortgelijke markten als uitgangspunt te nemen of, onder de aanname dat niet alle ondernemingen deelnemen in het kartel, het gedrag van bedrijven onderling te vergelijken.